

Til Sociologiens Methode.

Af

Dr. Cl. Wilkens.

Gyldige Tankeresultater naas kun ved en videnskabelig Fremgangsmaade. Uden at anvende en bestemt Gjenstandens Natur tilpasset Methode og uden at være sig denne Methodes Rækkeevne bevidst gives der ingen videnskabelig Forskning: Methoden er Videnskabens Sjæl. Medens Jagttagelsen af Kjendsgjærningerne afgiver Stenene til den videnskabelige Bygning, er Methoden paa en Gang Grunden og Cementen, og at udtale en Tvivl om Methodens Rigtighed er derfor den føleligste Maade, hvorpaa en videnskabelig Forfatter kan angribes. At der kan paavises en eller anden raadden Sten i Bygningen, siger lidet eller intet; Tvivl om Methoden derimod betyder, at Barometret bevæger sig mod Jordskjælv.

To af Sociologiens Opgaver ere: at bestemme de almindelige Love for et Samfunds Udvikling og at paavise Korrelationen, Vexelvirkningen mellem Samfundets Hovedsider: den økonomiske, moralsk-juridiske, politiske og intellektuelle.

I den sidste, fjerde, Del af min Sociologi har jeg angivet Lovene for Samfundets Udvikling, paavist de Hovedtrin, der angiver Ordenen i Udviklingens Bevægelse.

Til denne Del bemærker min ærede Kritiker i dette Tidsskrift, Hr. Cand. mag. & polit. C. Krebs, blandt Andet: «men naar man saa ser, at meget af det, som udsiges om de forskjellige sociale Udviklingstrin, ikke er fremkommet ved historiske eller forhistoriske Undersøgelser, men [ved] Undersøgelse af samtidigt eksisterende Udviklingstrin, og man tillige ved, at det er Gjenstand for megen Uenighed, bliver Fornøjelsen noget blandet med Tvivl om Systemets Rigtighed» (Nationaløk. Tidsskr. Bd. XVIII, S. 258). Dette er ikke et Angreb paa Systemet, men paa Methoden. Den udtalte Tvivl har den Fortjeneste tænksomt at røre ved et centralt Punkt, og den giver mig derfor en kjærkommen Lejlighed til at belyse enkelte Sider af sociologisk Methode, til at give et Indblik i den Proces, ved hvilken nogle af Sociologiens almene Resultater ere naaede, og til at berøre den sociale Helhedsvidenskabs Forhold til andre Videnskaber.

Den Fremgangsmaade, jeg fulgte ved mine Forarbejder, var oprindelig bestemt ved Methoden i Herbert Spencers sociologiske Tabeller*). For at naa en systematisk Ordning af de Data, hvorpaa Sociologien videnskabelig skulde bygges, udarbejdede Spencer et Skema, der ved sin Leddeling omfattede alle Samfundets Hovedsider med Hensyn til Struktur, Organisation og Funktioner, og som saa af Fagmænd, Ethnologer, Historikere osv. skulde udfyldes for alle kjendte Samfund: ikke-civiliserede Samfund, civiliserede-uddøde Samfund og civiliserede-levende Samfund. Disse ordnede

*) Descriptive Sociology; or groups of sociological facts. Classified and arranged by Herbert Spencer.

Grupper af Kjendsgjæringer skulde da for Sociologien repræsentere det samme som zoologiske, botaniske, fysiologiske og anatomiske Samlinger for Biologen, — afgive det store Materiale, hvorpaa videnskabelige Generalisationer kunde naas ad induktiv Vej. Tabellerne ere saaledes ordnede, at de læste paa tvers give os et Samfunds Tilstand til en vis given Tid, og læste fra oven nedad for Samfund, der have Historie, tillige give os den historiske Udviklings Overgange og Trin. Ved at forene begge Læsemaader vil man saaledes ikke blot se Udviklingen i de forskjellige Sider af Samfundet, men tillige faa et klart Indblik i Parallelismen og Vexelvirkningen mellem disse Siders Udvikling, opnaa et lærerigt Indblik i social Korrelation. Da jeg begyndte paa denne Del af min Sociologi, var der kun udkommet et Par Hefter af Spencers Tabeller, der desuden lide af at være saa udførlige, at de, naar de en Gang foreligge færdige, ville ligne det af Aristoteles omtalte Maleri paa 2000 Stadiers Bredde, som intet menneskeligt Øje kunde overskue. Men Spencers Methode er aabenbart rigtig: det er ikke den metafysisk-deduktive Fremgangsmaade, at deducere Samfundets Fænomener og Udvikling ud af en enkelt Kraft eller Ejendommelighed i det menneskelige Væsen, det er den positiv-induktive Methode at konstatere, hvorledes Samfundene faktisk have udviklet sig. Jeg simplificerede noget Spencers Skema og udfyldte saa Tabellerne med Ethnologiens og Historiens Data. Ved Slutningen af dette Arbejde, der tog mig lang Tid, havde jeg da liggende for mig en Trinrække af Samfund fra de laveste til de højeste; jeg var nu i Stand til at klassificere disse Samfund efter Udviklingstrin; jeg kunde finde det fælles for hvert Trin i

hver af Samfundets Sider, og jeg kunde paavise Lovene for Udviklingens Trin. Jeg fuldbyrdede Generalisationerne og gav Resultaterne, de almene Love, men jeg kunde ikke, hvis min Bog ikke skulde svulme op til mange Bind, give Dataene. Var jeg nu bleven staaende derved, havde jeg brugt en Methode, som andre og store Mænd ogsaa have benyttet, men Methoden var svag. Thi selv om der er en saa stærk Analogi mellem Samfundene, at de kunne betragtes som Exemplarer af samme Art, er det dog voveligt at sætte et lavere Trin med dets Former og Funktioner som lig det, et højere Trin maa have gennemløbet, naar der ellers ikke er andet, der gjør det sandsynligt, at det højere Trin virkelig har gennemløbet det. Men jeg blev heller ikke staaende derved. Jeg søgte netop til de Videnskaber, der give os Resultaterne af historiske og præhistoriske Undersøgelser om Samfundets Forhold og Udvikling: Arkæologien, den sammenlignende Sprogvidenskab, Historien osv. for at se, om disse Resultater stemmede med, hvad jeg ad ethnologisk-induktiv Vej var naaet til, og Overensstemmelsen var forbavsende. Nu er det vel sandt, de virkelig videnskabelige Resultater af præhistoriske Undersøgelser angaa kun de ariske Folkeslag og naa kun tilbage til et vist Trin af social Udvikling, økonomisk til Overgangen fra Nomadeøkonomi til begyndende Agerdyrkning, medens de tidligste Trin skjule sig i Tidernes Mørke. Men i dette Mørke bringer Arkæologien igjen et vist Lys: den forholder sig i relativ Forstand til de laveste Folks Ethnologi som Newton til Kepler; ad forskjellige Veje naa disse Videnskaber de samme Love, kun ikke her med Matematikens Exacthed. Jeg kunde da anse mine Resultater for at være

naaede ved god videnskabelig Methode. Og enhver, som har læst Forfattere som Maine, Freeman osv., vil ogsaa føle Sandheden af den Sætning, hvorpaa P. v. Lilienfeld bygger sine sociologiske Analogier, at hvad præhistoriske og historiske Undersøgelser med Hensyn til social Udvikling give os i Tidens, Successionens Form, giver Ethnologien os i Rummets, Koexistensens Form; og jeg kunde af den Grund være berettiget til at benytte Ethnologiens Data, altsaa vort Kjendskab til nulevende uciviliserede Folkeslag ikke til Bevis for, men som udtrykkelig fremhævet i min Bog til Illustration af de tidligste Udviklingstrin hos nu civiliserede Folk. «En grundig Bearbejdelse af Enkelthederne», siger Hr. Krebs, «maa altid gaa forud for Systemet, naar man ikke vil udsætte sig for den Fare, at Enkelthederne afpasses efter Systemet». Denne Bemærkning er sand og i den moderne Videnskabs Aand, men den moderne Videnskab, hvis mest stringente Repræsentanter have et saa klart Blik for Hypotesens Betydning for Videnskaben, vil heller ikke nægte Sandheden af den Sætning, at Systemet igjen tjener til en dybere og mere videnskabelig Behandling af Enkelthederne: det er Vexelvirkningen mellem det hele og Delen, det her kommer an paa. Det er en Svaghed ved den Del af Sociologien, der særlig behandler Samfundets Embryologi, at de præhistoriske Undersøgelser ere saa meget i deres Barndom, men naar man redelig har arbejdet sig ind i hvad der er, kan der ikke forlanges mere. Opgaven er at benytte, hvad der er naaet, til videre Generalisation og ved Deduktion at bringe Enhed og Sammenhæng i det naaede. Det har jeg gjort og paa samme Maade arbejder Herbert Spencer. Det udkomne Bind af Spencers Sociologi

indeholder kun foruden Undersøgelsen af Samfundet som real Organisme Samfundets Udvikling paa det intellektuelle og paa Familielivets Omraade, i hvilken Henseende jeg har fulgt ham suppleret ved og enkeltvis korrigeret ved andres Undersøgelser. Forskjellen mellem ham og mig er ikke en Forskjel i Methode; den bestaar kun i, at han, der bruger 400 Sider til at udvikle, hvad jeg maa gjøre paa 30, giver en hel Del løsrevne Data til Illustration af sine Generalisationer, medens jeg blot holder mig til disse, og i, at han paa enkelte Punkter til Forklaring af særlige ejendommelige Kjendsgjæringer opstiller selvstændige Hypotheser, medens jeg af Hensyn baade til Gjenstandens Vanskelighed og til mine Evner ligeover for disse Problemer tilbageholder min Dom. Men i det afgjørende er H. Spencers Methode den samme som min af den simple Grund, at jeg ikke blot som han har brugt den Vexelbestemmelse af Deduktion og Induktion, som Sociologien kræver, men netop ogsaa den særlige Form for sociologisk Induktion, som H. Spencer klarest har paavist. Naar Hr. Krebs finder Spencers Methode ulige heldigere end min, forstaar jeg ham ikke. Hvis Meningen derimod er, at H. Spencer haandterer Methoden bedre end jeg, saa har dette, hvor Talen er om Englands største nulevende Tænker, i høj Grad Formodningen for sig, og saa takker jeg for Komplimenten. Kan noget vække en sød Gru i et forfængeligt Forfatterhjerte, saa er det det at se sin kritiske Maaler kaste Tommestokken fra sig og gribe til Favnamaalet.

Paa Resultaterne af en stor Række af Specialstudier maa Sociologien bygges. Men Hr. Krebs kan spørge mig, om jeg nu selv har gjort disse Under-

søgelse og han er tilbøjelig til at svare nej. «Skildringen af Samfundets Udvikling gennem Kampen for Tilværelsen og Tilpasning til Forholdene lider ligesom sidste Del ved, at man ikke her har at gøre med Resultaterne af et selvstændigt Kildestudium.» Dette nej er højst begrundet. Men hvad er det for en Fordring, der her stilles? En Fordring ikke til menneskelige men til guddommelige Evner. Min højtærede Kritiker begynder at maale med Jordradier. Oprindeligt Kildestudium paa hele Sociologiens Omraade er umulig for Enkeltmand. Tag blot en enkelt Side af den juridiske Udvikling, Arveretten f. Ex., og den kræver, naar Talen er om oprindeligt Kildestudium, en Mands, ja flere Mænds hele Liv. Og dog er jeg mig bevidst at have gjort Kildestudier, men, som alt er relativt, er Kilde og Kilde noget relativt. Tag Historien. En enkelt Periode af et Lands Historie kan kræve en Mands Liv, naar Talen er om selvstændigt oprindeligt Kildestudium. Universalhistorien kan ikke hvile paa et saadant, og dog kræver den en uhyre Lærdom, men det er afledet Lærdom. Universalhistorikeren har sine Kilder, men det er for ham Kilder paa anden Haand, det er Arbejderne af de Mænd, der grundigst have udforsket de enkelte Landes enkelte Tidsperioder, og hvis Værker af den historiske Kritik ere udpegede som Hovedværker. Her staa vi ved Sociologiens Forhold til andre Videnskaber. Thi paa samme Maade som Universalhistorikeren forholder sig til sine Kilder, maa Sociologen forholde sig til de Mænd, der indenfor de forskjellige Videnskaber grundigst, mest gennemtrængende og banebrydende have behandlet de enkelte Sider af Samfundets Struktur,

Funktioner og Udvikling. Jeg har maattet leve paa en hel Mængde Mænds Livsarbejder i speciel Retning, og derfra min «hos en Systematiker» uventede Respekt for Fagvidenskaben og Enkeltundersøgelserne. Enkeltvidenskaben er nu altid Totalvidenskabens Moder, og jeg haaber, at det skal kunne siges om mig, hvad Manden i Mark Twains «Begravelse» siger om sin afdøde Ven: han har aldrig sparket sin Moder. De almindelige Fordringer til Sociologen vil hovedsagelig være disse: foruden at være indøvet i videnskabelig Methode og i Biologien maa han have arbejdet sig ind i alle de Videnskaber og Discipliner, der behandle Samfundets forskjellige Sider i Fortid og Nutid. Han maa være inde i disse Videnskaber, i deres Resultater, Princip og Methode, men han kan ikke være Fagmand i alle disse Videnskaber, ikke være inde i deres sidste Detailler; Fagmand kan han kun være i et Par af dem. Her ligger en Svaghed, men denne Svaghed er fælles for al menneskelig Viden. Fagmanden er stærk i det enkelte, men naar han ikke er inde i den Totalitet, i hvilken hans Gruppe af Kjendsgjæringer er et Led, mangler han noget i Forstaaelsen. Totalvidenskaben kjender Vexelvirkningen mellem Leddene og de almene Love, der ligge til Grund for de særskilte, de enkelte Led beherskende Love, men han er svagere i Enkelthederne. Den menneskelige Viden er ikke af «første Sort». Men det redelige Samarbejde mellem Totalvidenskaben og de enkelte Videnskaber hæver delvis denne Ufuldkommenhed, og først, naar Talen er om Tilværelsens sidste Grunde, maa vi udbryde med Manfred, at al vor Viden er Uvidenhed. Sociologien er højst ufuldkommen, men den vil nærme sig sit Maal i samme Grad, som den virksomt støttes

af alle dem, der interessere sig for sociale Forhold og Problemer. Den kræver mange Medarbejdere, og det vilde i høj Grad glæde mig, om Hr. Krebs's Interesse for den nye Videnskab vilde føre ham til positive Undersøgelser af sociologisk Art. Det vilde være en smuk Arv, han overtog fra sin Fader.

Men lad enhver arbejde paa sin Vis. Hr. Krebs mener, at det vilde have været bedre at indføre en ny Videnskab ved en større Enkeltundersøgelse. Men paa den Maade var dog Videnskaben ikke indført, og i ethvert Tilfælde maa enhver bedømmes efter, hvad han har villet og sin Evne dertil. Jeg har i min Bog, der maa betragtes som «first principles» og som vil blive efterfulgt af den konkrete Sociologi, der skal gennemføre Sociologiens Principer paa enhver af Samfundets Hovedsider og da ogsaa naa til Fordybelsen i det enkelte, villet give en encyclopædisk Fremstilling af Videnskabens Undersøgelser paa Sociologiens Omraade i systematisk Sammenhæng. Jeg har derved tillige haft det Formaal at give den danske Læseverden et Indblik i Resultaterne af de højst interessante Enkeltundersøgelser, der her ere gjorte, og ved udførlig Literaturhenvisning har jeg søgt at gjøre det muligt for den, der særligt interesserede sig for en enkelt Side eller et enkelt Punkt, at vide, hvor han skulde finde den nærmere Udvikling af den Side eller det Punkt, han ønskede at fordybe sig i. Jeg har saa ment, at han ved først at læse min Bog vilde kunne gaa til Enkeltundersøgelse med større videnskabelig Bevidsthed, fordybe sig i det enkelte Punkt med Bevidstheden om dette Punkts uendelige Sammenhæng med det sociale hele.

De øvrige Indvendinger, Hr. Krebs gjør, skjönt

skarpere i deres Form, betragter jeg ikke som væsentlige, men jeg skal dog ofre et Par Sider paa dem.

Min ærede Kritiker, der forøvrigt indrømmer den reale Analogi mellem den individuelle og den sociale Organisme, mener, at mit Bevis for, at Vexelvirkningen i den sidste er lige saa real som i den første, er uklart. Hvori, forklarer han ikke, men han nævner dog et dunkelt Punkt. Hvad er Meningen med, spørger han: «selve det fysiske Stød kan kun forstaas som en real formidlet Vækken af ideelle Kræfter»? Meningen er: ingen har forstaaet Stødet. Jeg bevæger en Kugle med en Stok. Hvad her finder Sted er en Tilnærmelse, der vel er bevirket ved Muskelkraften i mig, men som ikke er Kraften. Tilnærmelsen siger kun, at Stokken nu er i mindre Afstand fra Kuglen end før. Tilnærmelsen er lig den mekaniske, ø: ved Rumsbevægelse givne, Formidling for, at Kraften, = den ideelle Potens eller ideelle Kraft, vækkes i Kuglen. Fysiken og Filosofien ville begge give mig Ret.

Min Frihedshypothese, som jeg forøvrigt vil indanke for en anden og større Literaturs Domstol for om muligt at faa den debatteret med Filosofer, har Hr. Krebs sikkert misforstaaet. Men da den foreligger i Tidsskriftet, kan enhver af dets Læsere, der maatte interessere sig for saadanne subtile Problemer, selv sammenligne min Theori med Hr. Krebs's Kritik, og jeg skal ikke dvæle ved den. Men jeg tror ogsaa, at Hr. Krebs har misforstaaet min Hensigt med dette Kapitel, og derom et Par Ord. Hr. Krebs siger: «Men med Hensyn til Spørgsmaalet om den frie Vilje, da kan det aldeles ikke faa nogen benægtende eller bekræftende Besvarelse af Statistikens Resultater» (S. 262). Det er

netop det, jeg har villet godtgjøre ved min Undersøgelse; den er fremkommen ved historiske Grunde. Thi Sagen er jo den, at Buckle og Wagner tidligere (nu har han ændret sin Anskuelse) og mange med dem netop ved Statistiken har villet godtgjøre Ikkeexistensen af fri Vilje. Imod dem har jeg søgt at hævde, at Friheden, saaledes som jeg opfatter den, kan bestaa med Regelmæssigheden i de moralstatistiske Fænomener. Jeg har ikke villet vise noget for Statistiken, men har forsvaret Friheden i en vis begrænset Form mod de Resultater, man har draget af Moralstatistikens Kjendsgjæringer.

Med Hensyn til mit Forhold til Quetelet har Hr. Krebs, som jeg ser af hans Citat af Quetelet, misforstaaet mig, uden at jeg forøvrigt tør sige, at han har gjort mig Uret. Thi ved hans Indvending opdager jeg, at der i mine Ord findes et uheldigt Udtryk, hvis rette Betydning dog formentlig fremgaar af Sammenhængen, men som unægtelig frembyder en Knage, hvorpaa man kan hænge en kritisk Hat. Naar jeg har udtalt, at det er Nonsens, naar Quetelet ved Sandsynlighedsregningens Hjælp vil gjøre «de store Tals Love» til individuelle Drifter, saa skal der her, hvad ogsaa følger strax efter, i Stedet for individuel Drift staa enkelt eller særegen psykisk Drift. At gjøre dette er efter min Mening en Begrebsforvirring, idet det, der er afhængig af en psykisk Drift, Ægteskabsdriften, + en Række af ydre sociale, fysiske osv. Betingelser, her gjøres til en særegen psykisk Drift, og i denne Begrebsforvirring gjør Quetelet sig skyldig. Det fremgaar ikke blot af hans mærkelige Udtryk som *tendance au mariage, penchant au crime* osv., men det foreligger i en bestemt Udtal-

else. I en berømt Afhandling*) sætter han, naar af en bestemt Aldersklasse, hvis Antal af Individder er b , et Antal af a indgaa Ægteskab $\frac{a}{b}$, ρ : Sandsynligheden for i denne Aldersklasse at indgaa Ægteskab, = la tendance apparente, og han adskiller denne fra den psykiske gennemsnitlige Drift til Ægteskab, la tendance reelle. Han tilføjer saa: «Mærk imidlertid, at Ægteskabet afhænger ikke alene af Menneskets Tendens til at gifte sig, men endvidere af talrige Omstændigheder, som begunstige eller hindre denne Tendens. Det er disse Omstændigheder, som udgjøre hele Forskjellen mellem, hvad jeg har kaldt den reelle Tendens og den tilsyneladende Tendens.» Alt rigtigt, men nu kommer det mærkelige: «Men naar man erindrer, at disse Omstændigheder eller akcidentelle Aarsager kun have en synlig Virkning, naar man arbejder med smaa Tal, og at de udslettes desto mere, jo mere man omfatter et større Antal af Kjendsgjerninger, saa forstaar man tillige, at den reelle Tendens vil være desto nærmere ved at smelte sammen med den tilsyneladende Tendens som Iagttagelserne have været mere talrige» (ib. S. 9). Jeg forstaar ikke andet, end at Sandsynligheden for i en vis Alder at indgaa Ægteskab her sættes = en særegen Drift, og saaledes er Quetelet bleven forstaaet af en saa skarp-sindig Tænkter som Drobisch, der udførlig har imødegaaet ham**), ligesom han ogsaa paa det samme og lignende Punkter er bleven imødegaaet af Schmoller***),

*) Sur la statistique morale etc. i Memoires de l'Academie r. de Belgique T. XXI.

**) M. V. Drobisch: Die moralische Statistik und die menschliche Willensfreiheit. 1867. S. 25 ff.

***) G. Schmoller: Ueber die Resultate der Bevölkerungs- und Moral-Statistik. 1871. S. 29.

Knapp*) og indirekte af Rümelin**). Jeg er imidlertid ikke blind for, at hans Ord kunne omtydes saaledes, at der bliver Mening i dem, og Hr. Krebs vil maaske vedblivende staa paa Quetelets Side, men skulde han nu være enig med mig, da vil jeg ikke haabe, at han vedblivende mener at maatte udbryde: «Det vilde ganske vist være mærkeligt, om Quetelet havde disse Meninger og endda var bleven anset for en stor Statistiker.» Hr. Krebs er uden Tvivl saa bevandret i Videnskabens Historie, at han véd, at man kan være en stor og banebrydende Mand som Quetelet og dog have de besynderligste Anskuelser paa enkelte Punkter.

---

*) G. F. Knapp: Quetelet als Theoretiker i Hildebrands u. Conrads Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik. Bd. XVIII.

***) G. Rümelin: Reden und Aufsätze. 1875, S. 25.